

Невен Исаиловић
Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

УГОВОР КРАЉА СТЕФАНА ТОМАША И КНЕЗА НИКОЛЕ ТРОГИРАНИНА О ЗАЈЕДНИЧКОЈ ТРГОВИНИ

Врандук, 1449, фебруар 3

Сажетак: Краљ Стефан Томаш склапа уговор са кнезом Николом Трогиранином којим се предвиђа њихово заједничко пословање, односно трговање на простору Босне и Далмације. Обе стране су уложиле по 10.000 дуката, с тим што је краљев део исплаћен у сребру. Предвиђено је да се тај фонд користи током пет година, те да се уз помоћ назначених средстава тргује „на све четири стране“. Никола је требало да одржава станице у Сплиту, Фојници и Јајцу, док се краљ обавезао да ће му дати куће у Босни тамо где му буду биле потребне. Томаш се могао снабдевати из поменутих станица, уз уредно плаћање, а Никола сребром из Босне за дукате у готовини. Добит и штета настали заједничким пословањем делили су се на пола, с тим што је Томаш требало да покрива сву штету која би евентуално настала у Босни, осим ако ју је произвела „турска сила“.

Кључне речи: Стефан Томаш, кнез Никола Трогиранин, Босна, Сплит, Фојница, Јајце, Врандук, трговина, уговор, 1449. година.

О уговору који се овде анализира више пута је писано у јужнословенској историографији, не само зато што се ради о јединственом типу документа који представља редак приватни уговор једног од босанских владара, већ и зато што садржи податке о начину пословања трговачких компанија на Балкану у позном средњем веку.¹

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com и aleks.fostikov@gmail.com

¹ В. Торовић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 486; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Knjiga I, Sarajevo 1942, 519, нар. 65; Т. Крушеvac, *Neke karakteristike u razvitku bosanskog građanstva*, Pregled. Časopis za društvena pitanja 1 (1953) 48; А. Бабић, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, Radovi Naučnog društva NR BiH 13/5 (1960) 52 (= Isti, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1972, 142); Isti, *Društvo srednjovjekovne bosanske države*, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I. Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, Sarajevo 1987,

Привредни развој Босне, интензивираан од времена владавине Стјепана II, био је, као и у другим средњовековним државама региона, заснован на експлоатацији и обради природних сировина и на њиховом извозу. Успон рударства условио је и процват трговине племенитим металима, па најважнији и највреднији извозни артикал постаје сребро.²

Већ од XIV века у Босну долазе предузетници из јадранских комуна, а понајвише Дубровчани, који наступају као трговци, кредитори или закупци царина и других краљевских резервата. Постепено се јавља и слој домаћих предузетника, те јача укупна размена приморја и залеђа. Према подацима из Државног архива у Задру, у коме се чува средњовековна грађа комуна средње Далмације, био је релативно развијен и промет између Босне (пре свега западне), с једне, и Сплита, Трогира, Шибеника и Задра, с друге стране.³ Прву половину, а посебно другу

52, 58; D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 91, 99–100, 103–104; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, 82, 129, 269; Ista, *Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države*, Prilozi za istoriju BiH I, 181; Иста, *Градски живот у Србију и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 125, 446–447; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 292; P. Anđelić, *Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni*, GZM n. s. 18 (Arheologija) (1963) 186, 193; Isti, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 1973, 142, 237; M. Šunjić, *Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)*, Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH 29 (1989) 139; Isti, *Postupni uspon bosansko-venecijanskih ekonomskih odnosa u XV. stoljeću*, Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost 1 (1993) 36–37; Isti, *Bosna i Venecija (Odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 335–337; M. Ančić, *Jajce. Portret srednjovjekovnog grada*, Split 1999, 113–121, 135; S. Jalimam, *Srednjovjekovni grad Vranduk*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Tuzli 2 (2000) 107–108, 111; Isti, *Vranduk*, Zenica 2004, 63–65; B. Ljubez, *Jajce grad. Prilog povijesti posljednje bosanske prijestolnice*, Sarajevo 2009, 123, 124; Dž. Drino, *Societas rimskog prava u bosanskom srednjovjekovnom pravu*, Godišnjak BZK Preporod 1 (2010) 174–175. У новије време акт је дипломатички анализиран и у Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, акт бр. 267, стр. 125 – нап. бр. 49, 153 – нап. бр. 4, 190, 312, 395, 405, 504, 573, 588, 603 (докторска дисертација у рукопису).

² D. Kovačević, *Trgovina*, passim; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, passim; Ista, *Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države*, 85–113, 145–190; С. Ћирковић, Д. Ковачевић-Којић, П. Ћук, *Старо српско рударство*, Нови Сад 2002, 33–214.

³ D. Kovačević, *Trgovina*, 43–136, 165–189; M. Šunjić, *Prilozi za istoriju bosansko-venecijanskih odnosa 1420–1463*, Historijski zbornik (= HZ) 14 (1961) 122–124, 130–135; Isti, *Postupni uspon*, 9–41; Isti, *Bosna i Venecija*, 303–341; S. Ćirković, *Dubrovčani kao preduzetnici u rudarstvu Srbije i Bosne*, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 6–1 (1979) 1–20 (= С. Ћирковић, *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997, 113–134); I. Pederin, *Livno i karavanski put od Jajca do Splita u XV. st.*, Livanjski kraj u povijesti, Split–Livno 1994, 127–133; M. Ančić, *Jajce*,

четвртину XV века обележио је снажан успон привредне активности у Босанском краљевству, а у бројним насељима су биле присутне и колоније приморских трговаца. Према новијим истраживањима, а посебно оним Десанке Ковачевић-Којић, градска насеља постају и центри занатства и трговине. Успон привреде диктира и пораст новчане моћи домаћег становништва, што доводи и до пораста потражње за луксузном робом. Тек су немирна времена уочи коначног турског освајања Босне довела до привременог заустављања овог успона.⁴

Иако није извесно да је уговор са кнезом Николом Трогиранином једини споразум једног босанског владара са страним трговцем, он свакако сведочи о феномену који можемо повезати са поменутиим привредним растом. Док подаци из других докумената указују на то да су се ранији босански банови и краљеви бавили пре свега давањем регалних права у закуп, овај акт упућује на развој економске политике владара Босне и улагање новца директно у трговину. Како се његови приходи не би ограничили на добит од владарских права, Томаш је почетком 1449. године одлучио да немалу суму од 10.000 дуката уложи у трговачки подухват у који ће се упустити заједно са кнезом Николом Трогиранином – *опћено трговање*, односно оснивање трговачког предузећа. Вероватно је идеју за то добио посматрајући пословање раније основане компаније за трговину између средњодалматинског приморја и Босне коју су на пет година покренули млетачки трговци Вентура Енглески и Балтасар Коломбо (1445). Пословање ове компаније је касније продужено.⁵ Без обзира на различите ставове у историографији о личности Николе Трогиранина, извесно је да се радило о особи са трговачким искуством и то, чини се, заснованим на промету металима и луксузном робом, која је очигледно поседовала извесна новчана средства и која је сматрана особом од поверења.⁶

108–141, 146–151; D. Kovačević-Kojić, *La Serbie et les pays serbes: l'économie urbaine, XIVe-XVe siècles*, Belgrade 2012, passim; Б. И. Бојовић, *Од тржиштине привреде до државног монопола : племенити метали Србије и Босне између Венеције и Османлијског царства у 15. и 16. веку*, Београд, 2014, passim.

⁴ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 55–244, 261–279; Иста, *Градски живот*, 103–139, passim.

⁵ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 333–341; М. Анчић, *Јајце*, 116–126, 135–136, 140, 146–151.

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 481–482; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 333–341; М. Анчић, *Јајце*, 116–126, 135–136, 140, 146–151. Видети и одељак *Просопографски подаци*.

У сваком случају, кнез Никола Трогиранин је дошао код краља у Врандук да прецизира услове споразума. Уговором је било предвиђено да обе стране у заједничку благајну положе по поменутих 10.000 дуката и да се током пет година из тих средстава врши обрт. Краљ је задржао право да свој део суме уплати из коморе, или у сребру или у новцу. Организатор посла требало је да буде Никола, коме Томаш поверава дужност да тргује „на све четири стране света“ и да отвори три радње (дућана) у Сплиту, Фојници и Јајцу.⁷ Сплит је вероватно изабран због Николиних веза са тим градом, као и због чињенице да је од свих средњодалматинских комуна имао најразвијенију размену са Босном, посебно када су крајем четрдесетих и почетком педесетих година XV века Котроманићи и Дубровчани захладили односе са херцегом Стјепаном Вукчићем Косачом.⁸ Фојница је представљала важан економски центар у средњовековној Босни, а сматра се да су се у њој налазили краљевска ковница новца, бројне топионице руде, занатске радионице и трговачке радње. Јајце се, пак, развило у главну престоницу краља Томаша, а сам утврђени град је имао велико и привредно активно подграђе.⁹

Томаш се уговором обавезао да ће Николи дати куће у његовим местима, што вероватно није значило да ће му дати пуно власништво над стамбеним објектима, већ преноћишта и место за држање робе када буде боравио на краљевој територији. Међутим, врло је могуће да је Трогиранин имао куће у власништву у Фојници и Јајцу, можда при дућанима које је требало да отвори.¹⁰ Са друге стране, краљ је задржао право да у тим радњама набавља потрепштине за своју „кућу и двор“, с тим што би све уредно платио као и другим трговцима. Чињеница да је краљ имао намеру вршити набавку из поменутих дућана сведочи о томе да се вероватно радило о трговинама са луксузном робом, најпре из Далмације и Италије. Никола је, пак, добио велику повластицу у виду права првокупа свог краљевог сребра у Босни – могао је узети све оно што је могао у датом тренутку платити у готовини, дукатима. Као што је и улог био заједнички, тако су Томаш и Никола били обавезани да и добит, али и евентуалну штету, деле на пола. Краљ је гарантовао да ће бити одговоран за сваку штету коју Никола доживи на територији

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и тисма* I–2, 481–482.

⁸ С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић-Косача и његово доба*, Београд 1964, 95–135; М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 330–337.

⁹ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 303–341, *passim*; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 201–206, 273–296; Д. Ковачевић-Којић, *Градски живот*, 103–139, 353–369, 439–447.

¹⁰ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 330, 335–338, 340–341.

Босанског краљевства, осим турске силе која је у том периоду већ била фактор на који се морало стално рачунати.¹¹

Детаљних података о пословању ове „компаније“, нажалост, немамо. Чини се да је краљева компанија имала, бар на простору западне Босне, трговински монопол, јер се Вентура Енглески 1453. обавезао да без Томашеве сагласности неће трговати на простору Доњих Краја и око Котора, Винца и Јајца. Истакнути сплитски трговац Анте Зуановић жалио се, међутим, у исто време, како краљ продаје сребро Вентури, чиме се хоће нанети штета и њему (Анти) и Николи. То би значило да се Томаш није у целости придржавао уговора.¹² Било како било, наредних година, са јачањем османског притиска и потраживањем све већег данка од стране султана, слабио је и предузетнички капацитет босанског краља.

Опис повеље

Документ је половином XIX века доспео у руке Ивана Кукуљевића Сакцинског који га је први и објавио. Нажалост, није нам позната традиција исправе, односно начин на који је доспела у руке поменутог хрватског историчара. Заједно са делом Кукуљевићеве документарне грађе касније је припао Југословенској академији знаности и умјетности у Загребу (сада: Хрватска академија знаности и умјетности). У Архиву ХАЗУ чува се и данас у склопу фонда „Srednjovjekovne ćirilске исправе: 12 isprava iz Bosne i Dubrovnika“, pod signaturom Ćir. akti I, br. 5.¹³

Непосредан увид у оригинал нисмо имали, те смо се служили детаљним описом који је објавио Грегор Чремошник и снимцима исправе.¹⁴ Црно-бели снимак је објавио Владимир Мошин у књизи *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, II. dio (Reprodukcije), Zagreb 1952, 116, br. 133. Мошин је исти снимак, на фотографском папиру, доставио и Архиву Историјског института у Београду у коверти под

¹¹ С. Ђирковић, *Историја Босне*, 251–341; М. Ђунјић, *Prilozi za istoriju*, 137–144; Isti, *Bosna i Venecija*, 343–388, prema registru (Turci, Turska); D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo 2006, 179–393.

¹² М. Ђунјић, *Bosna i Venecija*, 333–340.

¹³ V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio (Opis rukopisa), Zagreb 1955, 252, br. 204; V. Mošin, S. M. Traljić, *Ćirilске исправе и писма у Архиву Jugoslavenske akademije*, Starine JAZU 46 (1956) 98.

¹⁴ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka II. A. Bosanske povelje*, GZM n. s. 4–5 (1949–1950) 187–189.

редним бројем 78. Та фотографија, међутим, данас није на месту. Снимке у боји доставила нам је колегиница Сузана Миљан из Одсјека за повијесне знаности Завода за повијесне и друштвене знаности ХАЗУ, којој овом приликом, као и Архиву ХАЗУ који је допустио репродуковање и објављивање снимака, захваљујемо на предусретљивости.

Повеља је исписана на дволисту папира насталом пресавијањем табака типа *carta reale*. Тако је добила димензије око 29 цм ширине и 22 цм дужине, што је налик данашњем формату А4.¹⁵ Иако је првобитно био спојен печатном траком, данас се тај дволист може раширити. Према оријентацији текста, документ има облик положеног правоугаоника, што је било уобичајено за неекспедиторијалне повеље мање свечаности и мањег формата (наредбе, обавештења, прогласи, краћи уговори и слично).¹⁶ Маргине нису сасвим правилне и њихова ширина износи око 3,6 цм горе, 3–3,3 цм лево и 2,2–2,8 цм десно. Испод текста је остављено 5,8 цм празног простора, у коме се налази и утиснути печат. Чермошник не доноси никакву белешку о воденом знаку, али модерни снимак показује да он постоји и да се налази на страни табака на којој се налази текст. Ради се о мотиву маказа, најсличнијем оном који одговара броју 3661 Брикеовог каталога, који се везује за папир произвођен у Венецији око 1438.¹⁷ У горњем десном углу, изнад текста, налази се запис у два реда, можда Кукуљевићев, али свакако не старији од XIX века, који гласи – *1449 3. januara*. Наведени датум је погрешан, као у Кукуљевићевом издању.

Документ је пресавијен једноставно – трећином ка унутра са леве и са десне стране. На полеђини није постојао никакав адресни запис, па Чермошник сматра да је постојала коверта са адресом. То, међутим, не мора бити тачно, јер се радило о отвореном писму које по правилу није имало адресу, иако је одређена заштитна амбалажа могла

¹⁵ V. Mošin, *Filigranologija kao pomoćna historijska nauka*, Zbornik Historijskog instituta JAZU 1 (1954) 54–58; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 36–42; J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1985², 17–20.

¹⁶ G. Čremošnik, *Studije*, 29–30; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 174, 195–198.

¹⁷ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 187; Isti, *Studije*, 30–32; С. М. Briquet, *Les Filigranes* II, Paris 1907, 236 (видети и електронско издање Брикеовог каталога на интернет адреси:

http://www.ksbm.oeaw.ac.at/_scripts/php/loadRepWmark.php?rep=briquet&refnr=3661&lang=fr).

постојати.¹⁸ На доњем централном пољу полеђине налази се савремени староиталијански запис, готичким курзивом, који је, можда, записао дестинатар и који гласи: „Lettera de re di Bossna sopra dexi milla duchati“.¹⁹ Поред тог савременог записа, на позадини су и мрља од црвеног воска и штампил Архива ЈАЗУ из XIX века са натписом „Arhiv Jugoslavske akademije u Zagrebu“ и сигнатуром.

Печаћење је извршено утискивањем. Непосредно испод текста направљена су два прореза кроз дволист, са полеђине је провучена трака папира, а затим је на њене крајеве наливен восак. На восак је положен неправилан ромб влажног папира (са страницама око 5,5–6 цм), те је типар ударен преко папира.²⁰ Иако је заштитна трака временом отпала, отисак је очуван, али није у довољној мери рељефан да би се разазнали сви његови елементи. Чремошник је првобитно мислио да се ради о Томашевом печату који би представљао умањену варијанту средњег типара босанских краљева Твртка I, Дабише и Остоје са осмоугаоним готским оквиром и краљевским грбом са шлемом, круном и перјаницом. Међутим, анализом друга три сачувана отиска – на повељи Твртка II Твртковића фрањевцима у Босни (1436), Томашевом уговору са угарским великашима (1449) и његовој повељи Дубровчанима (1453) – утврђено је да се ипак ради о печату Твртка II који је и Томаш користио.²¹ Круг овог типара, са промером 2,4 цм, мањи је од сличних печата Тврткових претходника који су имали пречник од 3 цм. Овај печат, по томе, спада

¹⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 189; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 182–183.

¹⁹ Већина издавача је наводила да запис гласи: „Lettera de re di Bossna sopra deci milla duchati“, док га је Чремошник читао као: „Lettera de Re de Bossna sopra de XII milla duchati“. Ниједно од ових читања није сасвим тачно. Видети: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka* II, 189.

²⁰ P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 88–90; G. Čremošnik, *Studije*, 61, 67, 82–91.

²¹ P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz BiH*, 43–45, 47, br. 19, T. XIV. Анђелић није навео да се печат налази и на уговору са угарским великашима (1449), јер није имао увид у оригинал те исправе (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, *Diplomatikai Levéltár* 44556; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, Pest 1853, 243–244. Видети и прилог А. Крстића у овој свесци ГПБ), Претпоставља се да је овај печат касније дошао у посед краљице Катарине, Томашеве удовице, и да га је она користила у својим писмима Мантови и Милану. Видети: I. Nagy, A. Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából (1458–1490)* II, Budapest 1877, 181, 264–265; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig 1914, 115–117, 299; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka (Dopuna)*, GZM n. s. 10 (Istorija i Etnografija) (1955) 137.

у категорију најмањих средњих печата. Мотиви су, пак, слични, иако постоје разлике у детаљима. На самом штиту грба налази се мотив окруженог минускулног слова Т. Легенда се не може поуздано прочитати, али се чини да гласи: S(IGILLUM) STEPH(AN)I TVERTCONIS D(EI) G(RATIA) REGIS BOSNE.

Употребљено писмо је канцеларијски брзопис, нешто елегантнијих потеза него што се обично срећу у Босни средином XV века. Мастило је теget боје тамних нијанси. Иако му име није наведено, чини се да је исти Томашев писар писао и његову кратку повељу Дубровчанима о питањима трговине из јануара 1453. године, на којој се налази и исти печат. Иако му стил писања наликује дијаку Браношу, који је служио последњег краља Босне Стјепана Томашевића, не ради се о истој личности.²² Писар је врло често ломио речи између два реда, како би му маргине биле равније. Од тог принципа је одустао само у последњем, седамнаестом реду да не би морао започињати нови. Будући да се није радило о свечаном акту, украса на повељи нема. Крст симболичке инвокације је танко и једноставно исписан.

Ранија издања

I. Kukuljević Sakcinski, *Njekoliko tiskom neizdanih srbskih, bosanskih i dubrovačkih listinah*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 8 (1865) 195–196 (заправо, 259–260), br. 1 (с погрешним датумом – 3. јануар 1449. године); Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, sveska I (od godine 1100.–1499.), Zagreb 1898, 178–179, br. 102; A. Соловјев, *Одабрани споменици*, 213–214, бр. 127; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 481–482, додатак I; *Izvori za hrvatsku povijest* II, пр. N. Klaić, Na izvorima historije 5, Zagreb 1958, 50–51, br. 40 (латинична транслитерација по издању Соловјева); N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972, 287–288, br. 199 (регест и латинична транслитерација по издању Соловјева); S. Jalimam, *Izvori za istoriju srednjovjekovne bosanske države*, Tuzla 1997, 69 (латинична транслитерација); Dž. Čaušević – M. Imamović, *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine: dokumenti sa komentarima*, Sarajevo 2005, 50, br. 15 (латинична транслитерација). Регест (са погрешним датумом, према Кукуљевићевом издању) објављен је у: E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 208, br. DCCCLXXXI. Опширне изводе у латиничној транслитерацији

²² G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 188, 191; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 125.

доносе: J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb 1939, 280–281 (= *Isto*, Zagreb 1980², 243); Mak Dizdar, *Stari bosanski tekstovi*, Sarajevo 1969, 232–233; N. Idrizović, *Kolo bosanske škole smrti*, Zagreb 1984, 193.

Поред поменутог пропуста у тумачењу датума, који је први исправио Шурмин, једину значајну грешку представља читање броја дуката уложених од сваке уговорне стране. Сви издавачи су писали да се ради о броју 6 (Ѣ)²³ хиљада, а заправо се ради о 10 (И) хиљада. Због овог пропуста, скоро сви радови у којима се расправљало о садржају ове повеље наводили су погрешан податак.²⁴ У мање погрешке спада читање речи **стачѢнь** као **стаѢнь**, те замена слова **w** са **o** у речи **wпѣно**. Разлог овако уједначених грешака је највероватније чињеница да су по оригиналу документ објавили једино Кукуљевић и Шурмин. Сви други су преузимали или прилагођавали њихова издања.

Текст повеље

† М(и)л(о)стию Божиомъ ми г[оспо]д[и]нь Шефанъ Томашъ, краљ Срблемъ, Босни, Приморию и к томѢ. Дамо ви|2|дити всакомѢ човѣкѢ, комѢ се подоба и прѣт кога лице приде въѢ нашъ wтворень листъ с нашомъ |3| печатию вѣрованомъ, како приде прѣдъ wбразъ кралевства ми мѢжъ вазможни кнезь Никола |4| Трогиранинь, дикари (!) сеньньски. И начини с нами: да има прибвати Ѣ нашемъ кралевствѢ за нашега слѢ|5|гѢ и Ѣчинити с нами wпѣно трѣгование; да ми имамо дати из наше коморе .ї. тисѢѣ дѢ|6|катъ Ѣ дѢкатихъ али Ѣ сребрѢ, а више речени кнезь Никола да има дати дрѢгѢ .ї. ти|7|сѢѣ дѢкатъ, и да се ти дѢкати имаю поставити заедно Ѣ wпѣинѢ и дрѢжати .Ѣ. го|8|диць wд онога врѣмена када се стави заедно; и да тими пинези има трѣжити на все .д. |9| стране, кѢда мѢ вѢде боле видити; и да има ставити еданъ стачѢнь Ѣ СплитѢ, дрѢги Ѣ X|10|воиници, третии Ѣ ИицѢ; а да мѢ имамо ми дати кѢѣ Ѣ нашихъ мистихъ, гди мѢ вѢде по|11|трѣбовати. И да ми, речени г[оспо]д[и]нь краљ Томашъ, имамо Ѣзимати Ѣ тихъ стачѢнихъ тои |12| цо намъ вѢде

²³ Такозвано „обрнуто зело“ које се најчешће користило у Босни за означавање броја шест. Видети: П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 35–36, 38–40, 59, 103, 113; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати дела Светодмитарског дохотка деспотици Јелени*, Мешовита грађа–Miscellanea 33 (2012) 75–76.

²⁴ Изузетак представља само: Fra Mijo V. Batinić, *Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.–XX.*, Zagreb 1913, 15. Међутим, он се вероватно превасходно руководио белешком са полеђине документа.

потрѣбно ѿ нашѣ кѣѣ и за ньшь дворь, а да имамо плаћати како и инимь
трѣ|13|говцемь пощо вѣде право. И шче хоѣмо да вса сребра, кога доходе
ѿ нашѣ коморѣ и кога се |14| находе ѿ нашихъ мистихъ на продаю, да се
имаю дати немѣ за готове дѣкате, пощо ихъ |15| могао вѣде кѣповати.
И да ти трѣзи и таи сребра имаю бити добити на поли и щете, |16| чеса
Б(о)гъ вбари. И що ви га кога шкода нашла ѿ нашемь рѣсагѣ – да е на нашъ
разлогъ, изамъ |17| тѣрске силе. Писанъ ва лѣта г[оспо]дна .ч.ѣ.м̄.ѣ. лѣто,
мѣсеца прѣвара .ѣ. данъ, на Врандѣкѣ.

Превод повеље

+ Милошћу божјом ми господин Стефан Томаш, краљ Срба, Босне, Приморја итд. Дајемо на знање свакоме човеку кога се тиче и пред чије лице дође овај наш отворени лист са нашим веродостојним печатом, како је пред образ краљевства ми дошао велможни муж кнез Никола Трогиранин, дикар (!) сењски, и како је договорио са нама да у нашем краљевству борави као наш слуга и да учини с нама заједничко трговање – да ми имамо дати из наше коморе десет хиљада дуката у дукатима или сребру, а горе наведени кнез Никола да има дати других десет хиљада дуката; да се ти дукати имају ставити заједно у општу благајну и држати пет година од оног тренутка када се ставе заједно; и да се тим новцима има водити трговина на све четири стране, тамо где му се буде боље чинило; и да има да постави један дућан у Сплиту, други у Фојници, а трећи у Јајцу; а да му ми имамо дати куће у нашим местима, где му буде потребно. И да ми, наведени господин Томаш, имамо узимати у тим дућанима оно што нам буде потребно у нашој кући и за наш двор, а да плаћамо као и другим трговцима онолико колико буде праведно. И такође хоѣмо да све сребро које долази у нашу комору и које се налази у нашим местима на продају, да се то има дати њему за готове дукате, за онолико колико их он буде могао куповати. А да се добит од те робе и тог сребра дели на пола, као и штета, не дао бог да је буде. А ако би га нека штета задесила у нашем русагу – да је то на наш рачун, искључујући турску силу. Писано лета Господњег 1449. лета, месеца фебруара трећи дан, на Врандуку.

Дипломатичке особености

Документ има све особености мање свечаних повеља непризнаничног карактера. Иако се неки слични примери јављају још од друге половине XIV века, овај тип исправе добио је карактеристичан дипломатички облик током првих деценија XV века. Изгледа да су на његово формирање утицале домаће прераде латинских образаца, пре свега угарских. Тај формулар је служио за састављање повеља релативно кратког садржаја које нису регулисале накрупнија питања попут даровања поседа или општих међудржавних споразума, већ једноставније теме – наредбе, обавештења, изјаве, уговоре мањег формата итд.²⁵ Сличан образац се, уз мање разлике, користио и за разне врсте признаница (експедиторија) које се од тридесетих година XV века састављају превасходно као повеље, а не као писма.²⁶ Сви ови документи су у XV веку писани на папиру, а непризнанични углавном са оријентацијом текста којом готова исправа добија облик положеног правоугаоника.²⁷ Печати на њима нису били висећи, већ утиснути, обично из категорије мањих средњих печата, и нису затварали повеље које су остајале „*litterae patentes*“. Краљевске исправе, попут ове, карактерисала је и употреба црвеног воска.²⁸

Што се тиче унутрашњих особености, образац је углавном био типизиран и садржао је неке обавезне формуле (пре свега: интитулација, промулгација са општом инскрипцијом, диспозиција, датум). Због типичног споја промулгације са општом инскрипцијом овај тип документа може се назвати и „промулгационом повељом“, као и „отвореним листом“, услед честог наглашавања да се ради о документу који није затворен печатом.²⁹

Повеља коју овде анализирамо готово да би требало да буде приватно-правни акт закључен пред нотаром. Но, како је нејасно у коликој су мери у Босни функционисали нотаријати и имајући у виду да је краљ Томаш био носилац суверене власти, а његов печат и његова канцеларија уживали поверење, приватни уговор краља и кнеза Николе Трогиранима састављен је као јавно-правна повеља.³⁰ Она започиње

²⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 153, 514, 516.

²⁶ *Исто*, 516.

²⁷ G. Čremošnik, *Studije*, 29–30; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 190, 195–198.

²⁸ G. Čremošnik, *Studije*, 75–81; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 224–225, 229–231.

²⁹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 281, 287–291, 514, 516.

³⁰ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje II*, 188.

симболичком инвокацијом, док вербална изостаје. Следи релативно сведена краљева интитулација са девоцијом (**Милостию Божиомъ ми господинъ Шефанъ Томашъ, краљъ Срѣблемъ, Босни, Приморию и к томъ**), а за њом уобичајени спој промулгације и опште инскрипције, овога пута праћен и короборативним изразом који најављује оверу краљевим веродостојним печатом (**Дамо видити всакомъ човѣкъ, комъ се подова и прѣт кога лице приде въ нашъ штворенъ листъ с нашомъ печатию вѣрованомъ**). Следи експозиција, која готово да има облик петиције јер се говори о доласку кнеза Николе Трогиранина пред краља (**како приде прѣдъ вбразъ кралевства ми мѣжъ възможни кнезь Никола Трогиранинъ, дикари сеньньски**). Међутим, он не долази да моли, већ да склапа споразум (**И начини с нами да...**).³¹

Највећи део документа чини опширна диспозиција у коју експозиција прелази. Њу чине ставке споразума, односно права и обавезе краља Томаша и кнеза Николе Трогиранина у њиховом заједничком послу. Ставке нису физички одељене и теку у низу, углавном почињући везником **да** (**и да, а да**), а ређе изразом **И ѡце**, иначе карактеристичним за вишеставачна акта.³² У склопу диспозиције је и одредба о одговорности. Наиме, краљ Томаш преузима одговорност за сваку евентуалну штету (мисли се, свакако, на штету од разбојништва) коју кнез Никола претрпи у Босни, осим оне коју му нанесу Турци. Документ се завршава датумом који садржи годину, месец и дан, те место записивања – град Врандук, који је био честа резиденција краља Томаша и његовог брата Радивоја. Име месеца, славизована форма фебруара (**прѣварь**), збунило је Кукуљевића који је помислио да се ради о првом месецу тј. јануару.³³ Цифре су исписиване словима ћирилице. Број у диспозицији, који се односи на хиљаде дуката, није исписан словима „зело“ (**З**) или „обрнуто зелено“ (**З**), која означавају број шест како су мислили ранији издавачи, већ словом „и“ (**И**) које означава број десет.³⁴ Белешка о писару (конскрипција, комплетија) недостаје, иако је ова формула углавном била део формулара „отворених листова“.³⁵

³¹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 303–511, 514, 516.

³² *Исто*, 279, 347–348, 391, 397–398, 401, 410, 435, 478.

³³ Ђ. Даничић, *Рјечник II*, 416, 471; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 492.

³⁴ Видети напомену бр. 23.

³⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 166, 168, 288–289, 514, 516.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови/установе: **дукат** (ГПБ 1–5), **кнез** (ГПБ 2–3), **комора** (ГПБ 1).

мџжъ вазможни (велможни муж), 3 (ред у изворнику) – можда словенска варијанта латинског епитета *vir egregius* или *vir spectabilis*, али није извесно да се ради о појму идентичног значења. Овај словенски епитет као да би пре требало да носе особе вишег властеоског ранга – *vir magnificus* или *vir potens* (мада би то могао бити и учесталији израз **мџжъ велможни**).

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik I*, Zagreb 1908–1922, 695; *ЛССВ*, 185–187 (Р. Михаљчић).

дикари сењски (дикар/дикариј сењски), 4 – овај појам није сасвим јасан и на јужнословенском простору јавља се само у овом акту. Маџуранић сматра да би се могло радити о словенској варијанти назива за сакупљача пореза – дикатора (*dicator*). Назив дика (*dica*) је означавао рабош (роваш) који су порезници користили. Ови се појмови чешће срећу у позном средњем и раном новом веку и то пре свега у Славонији. Реч „дикар“ у другим словенским језицима има више значења, а ниједно од њих се не уклапа у контекст дат у анализираном уговору. Стога се, заправо, можда ради о грешци. Ако је то случај, у изворнику је требало да стоји *викар сењски*, што би означавало заменика или заступника кнезова Сења. Никола де Барнис, највероватнији кандидат за *кнеза Николу Трогиранина*, забележен је као сењски грађанин и викар (кога су најчешће из редова странаца, постављали Франкапани). Босански писар је могао погрешно записати непознату му титулу. Најмање је вероватно да реч „дикари“ означава презиме (Дикари), посебно имајући у виду пратећи епитет „сењски“.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 236, 1573; Z. Herkov, *Građa za finansijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske I*, Zagreb 1956, 323–336; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika III*, Zagreb 1973, 592; O. Kosanović, *Potknežin i vikar kao službenici knezova Krčkih u Senju (od 1271. do 1469. godine)*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 31 (2013) 1–20.

слџга (слуга), 4–5 – овде се не ради о слуги као члану послуге, већ службенику, особи која се, трајно, привремено или повремено, налазила у служби неке личности, обично вишег ранга. Овом термину је сродан,

иако му није идентичан, и појам фамилијар. Употреба термина „слуга“ некада је (нпр. у преписци) могла бити одраз поштовања.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1330–1332; *ЛССВ*, 674–675 (Р. Михаљчић). Упоредити и објашњења у ГПБ 2–3.

тръгование (трговање), 5 – овде се мисли на заједничко трговачко предузеће, односно компанију – **впѣно тръгование** – преко којег ће краљ Томаш и кнез Никола Трогиранин пословати, тј. вршити продају сировина и робе. Обе стране ће уложити почетни капитал и делиће добитак и штету. Краљ ће бити дужан да даје смештај Николи, да га штити и да му даје право првокупа сребра, док ће Никола водити посао, трговати на четири стране и отворити три радње – у Сплиту, Фојници и Јајцу.

Литература: *ЛССВ*, 741–745 (С. Ћирковић).

впѣина (општина, заједница), 7 – овде се појам не односи на општину као политичко-географску заједницу људи нити као јединицу локалне самоуправе, већ на заједничку благајну тј. заједнички фонд обеју страна које су закључиле уговор о вођењу трговине.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 767–769.

стачѣнь (радња, дућан), 9, 11 – назив за просторију или објект у коме се роба израђује, складишти или продаје. Вероватно потиче од италијанске речи *stazione* која означава станицу (постају).

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1361; Р. Skok, *Etimologijski rječnik* III, 323–324; V. Putanec, *Poliglotni arapsko-perzijsko-grčko-srpski i arapsko-perzijsko-grčko-hrvatski rukopisni konverzacijski priručnici s konca 15 st. na Porti u Carigradu (Knjižnica u Aja-Sofiji, mss. 4749 i 4750)*, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 16 (1990) 241.

кѣѣа (кућа), 10, 12 – термин се овде јавља двојачко – као назив за стамбене објекте у којима би кнез Никола требало да има од краља обезбеђено преноћиште на територији Босанског краљевства, те као назив за резиденцијални објект краља Томаша. Видети и термин **двор**.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 554–555; *ЛССВ*, 348–357 (Г. Милошевић, С. Ћирковић).

дворь (двор), 12 – краљ Томаш упоредно говори о својој кући и свом двору. Није сасвим јасно да ли се кућа односи само на краљев стамбени објект, а двор на читав комплекс у коме је као владар резидирао, или се, пак ради о некој другој значењској разлици.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 293–294; *ЛССВ*, 139–142 (С. Ђирковић).

орсагъ (русар), 16 – термин за државу, коришћен у средњовековној Босни и Хрватској. Ради се о славизованој мађарској речи истог значења – *ország*. У Босни је, између осталог, употребљавана и да значи државни сабор.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1274; *ЛССВ*, 634–635 (С. Ђирковић). Упоредити и објашњења у ГПБ 1, 3, 5.

Просопографски подаци

Никола Трогиранинъ, кнезъ (Никола Трогиранин, кнез), 3–4, 6 (ред у изворнику) – О личности кнеза Николе Трогиранина не постоји јединствено мишљење у историографији, а исти се најчешће идентификовао или као Никола Теста или као Никола де Барнис. Да би се дошло до што поузданијег закључка, потребно је укратко размотрити све могућности идентификације ове особе, узимајући у обзир не само грађу о поменутом два кандидата, већ и друге изворе, а уз све то имајући у виду и податке које доноси овде анализирани документ. Истраживање додатно проблематизује чињеница да се у актима из средине XV века јавља више помена истоимених особа, а није извесно о коликом се броју личности заиста ради.

Из повеље која се овде приређује знамо да је краљ Томаш закључио уговор о „опћеном трговању“ са „вазможним мужем“ кнезом Николом Трогиранином. Никола се бавио трговачком делатношћу, требало је да уложи 10.000 дуката у новцу или сребру у заједнички посао и обавезао се да ће отворити дућане у Сплиту, Фојници и Јајцу. Краљ му је, са своје стране, имао обезбедити смештај у Босни и право првокупа сребра. У старијој историографији се дотични Никола или није идентификовао (што из опреза, што зато што фокус није био на његовој личности) или је означаван као Никола Теста, син Јакова Клапчића Тесте из Трогира. Као и његов отац Јаков, Никола Теста је био дугогодишњи повереник и дипломатски представник босанских владара и великаша. Иако се његова служба може пратити већ од 40-их година XV века, зенит Тестине каријере представља раздобље између 1451. и 1463. У латинским актима је увек навођен са именом и презименом (тј. надимком, преузетим од оца Јакова), често са епитетима *dominus* и *egregius vir*, а од једног тренутка (1456) и са титулом витеза (*miles*). Теста се не помиње у ћирилским

актима, па га тако никада не срећемо са титулом кнеза. Па ипак, како је та титула имала крајње неуједначен друштвени ранг, то није могао бити довољан доказ да Теста није Никола Трогиранин из 1449. Такође, епитет **мѡжъ вазможни** могао би, теоријски, бити превод појмова *egregius vir* (или, пак, *spectabilis/circumspectus/generosus vir*, како је називан Никола Барнис), мада не сасвим адекватан јер више подсећа на превод термина *magnificus vir* и *potens vir*, резервисаних за великаше, што Теста није био.

Навод да је Никола био „дикар (!) сењски“ навео је прво Марка Шуњића, а затим и Младена Анчића да оспоре у историографији учесталу идентификацију кнеза Николе Трогиранина са Николом Тестом, иако су је првобитно и сами прихватили. Док је Шуњић утврдио да се не може радити о Тести јер је он увек навођен са својим презименом (надимком), Анчић је изнео аргументован предлог да је кнез Никола заправо Никола де Барнис, син Фрање, грађанин и викар Сења, који је пословао и у средњој Далмацији. Де Барнис је, као и Теста, био витез, а деловао је и као посланик босанског краља у Венецији почетком априла 1449. године, само два месеца након склапања уговора у Врандуку. Ову идентификацију делимично проблематизују две ствари. Наиме, Барнис је био викар, а не дикар или дикариј сењски. Појам „дикар“ се јавља само у овом акту. Једни га везују за службу дикатора (*dicator*), прикупљача пореза дика (*dica*), нагађајући да се ради о словенској варијанти имена ове службе. Други, пак, мисле, што делује основаније, да се ради о грешци и да је писар погрешно записао реч „викар“, можда нејасну босанском дијаку.

Ако би се и радило о грешци, остаје још један проблем, који је навео и сам Анчић – какве тачно везе Барнис има са Трогиром, будући да род наведеног имена није забележен у том граду. За њега се до сада утврдило да је био пореклом из Сан Северина (Сан Севера) у Италији, кнезови Франкапани су га поставили за сењског викара најкасније 1433. године, а од 1448. па до смрти 1455. живео је у Ријечи. Са титулом викара се јавља повремено, док су његову жену Маргарету називали викарицом, а синове често „Викарићима“. Николини епитети и титуле су углавном били: *spectabilis/generosus/circumspectus miles dominus*, а често је навођена и одреница *de Sancto Sever(in)o*. У ријечким нотарским књигама никада није назван Трогиранином, док се у сењском нотарском акту писаном глагољицом назива *племенити мужъ поштувани витезь господињ Микула бившега Франчишка Брниха од Светога Северина, ва то доба викарь сенски* (1437). У последњим годинама његове развијене

трговачке делатности нема помена трговине сребром, а о његовом животу пре пресељења у Ријеку чини се да и нема поузданих података.

Тек анализом још неколико података из грађе може се доћи до неких прецизнијих хипотеза. Наиме, средином XV века помиње се неколицина Николâ из Трогира и витезова са именом Никола. Фрањевац фра Никола из Трогира свакако не може бити Томашев партнер. Знамо да је Никола де Барнис био франкапански викар Сења већ априла 1433. године, док се извесни Никола из Трогира помиње као посланик угарског палатина Николе II Горјанског у Венецији децембра исте године. Дотични посланик заступа и интересе сењског кнеза. То би могло указивати да се ради о истој личности. Седам година касније, децембра 1440. године, као посланик угарско-пољског краља Владислава I помиње се *spectabilis miles dominus Nicolaus de S. Severino*, који овога пута говори и у име Матка Таловца, нападнутог од Стјепана Вукчића Косаче. У јулу 1444. у Будиму се, у склопу тестаментарних докумената чувеног копарског трговца Пјера Паола Верђерија који је деловао у Угарској, помињу *egregius et dicretus vir dominus Nicolaus Tragurinus miles* и његов син Јурај (*Georgius*), као и два њихова фамилијара – Кристофор де Палма и Балдасар Илије, становник Будима. Никола је чак био прокуратор наследнице Урсуле, супруге Доменика Верђерија. Почетком јануара 1448. Млечани препоручују угарском губернатору Јаношу Хуњадију *spectabilem militem dominum Nicolaum de Tragurio*. Пет месеци доцније, *spectabilis vir dominus Nicolaus Francisci de Barnis miles et vicarius et civis Segnie* помиње се као један од поверилаца сплитског трговца Анте Зуановића, сродника породице Теста из Трогира. Већ је речено да је у априлу 1449. као један од посланика босанског краља у Венецији наступао *dominus Nicolaus de Barnis*, уједно и млетачки грађанин (*civis noster*), молећи притом Млечане да посредују да му се два сина, задржана у Сењу од стране тамошњих кнежева, ослободе. Већ смо рекли да је Никола де Барнис од 1448. трајно живео у Ријеци, у коју се можда преселио да би избегао привремени раскол међу Франкапанима који је тада настао. Важно је поменути да је свог сина Јурја именовао за заступника у пословима у Угарској (децембра 1447), а да је априла 1450. за заменика у послу крштења детета истакнутог Трогира Ивана Соботе именовао управо сер Јакова Тесту из Трогира, оца Николе Тесте.

Иако за то не постоје недвосмислени докази, чини се да је изгледно да сви ови подаци говоре о делатности једне те исте, на различите начине именоване личности. Могуће је да је он из Италије прво прешао

у Трогир, тиме временом стекао и млетачко грађанство, па се затим повезао са успешним локалним породицама, али и са господарима залеђа. Тако је могао постати и заступник краља Босне и угарског краља, као и викар Франкапана и становник области под влашћу грофова Валсе. Његов редовни наслов *dominus*, могао би лако бити преведен са „кнез“, а чињеница да се он у другим документима не јавља као Трогиранин од 1444. године није морала спречити краља Томаша да га назива именом по којем га је првобитно упознао. Стога смо најсклонији да прихватимо Анчићеву сугестију да је кнез Никола Трогиранин, викар сењски, заправо Никола де Барнис из Сан Севера.

Осврнимо се, најзад, и на једно размишљање Марка Шуњића. Он је, разматрајући кандидате за идентификацију Томашевог партнера, узгред поменуо да је постојао сплитски трговац Никола Трагурино (*ser Nicolaus Tragurino*), чија се жена Антонија априла 1480. судила са трговцем сер Батистом де Аугубио око припадности неког посуђа. Занимљиво је, међутим, поменути да се експлицитно наводи да је то посуђе било израђено у Босни (*taze de Bossina dorade*) и да је Антонија тврдила да је у њеном поседу више од 20 година.

Извори: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, *Diplomatikai Levéltár* 35541; S. Ljubić, *Listine* IX, 62–63, 133, 265, 300–301; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici* I, 146; M. Zjačić, *Knjiga riječkog notara i kancelara Antuna de Renno de Mutina (1436–1461)*, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci* 3 (1955–1956) 161, 170, 186, 197, 199, 200, 214, 215, 217, 256, 275, 278–280, 289, 306, 307, 309, 310, 327, 328, 330, 337, 338; 4 (1957) 94, 99, 111, 112, 115–117, 122, 124, 125, 128, 138, 139, 145, 146, 160, 163, 171, 172, 178, 181, 190, 196, 197, 200, 201, 203, 204, 207, 211, 213, 214, 216, 220, 222, 223; 5 (1959) 260, 266, 287, 321, 323, 329, 333, 337, 341, 342, 346, 347, 354, 363, 374, 375.

Литература: B. Ziliotto, *Nuove testimonianze per la vita di Pier Paolo Vergerio il Vecchio*, *Archeografo Triestino* 30, III serie, vol. II (1906) 260; A. Fest, *Fiume a XV. században*, *Századok* 3–5, 7 (1912) 336–338, 414, 497, 659; F. Banfi, *Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria* II, *Archivio di scienze, lettere ed arti della Società Italo-Ungherese* Mattia Corvino. Supplemento a *Corvina Rassegna Italo-Ungherese* 2–1 (1940) 30 – nap. 37; *Poviest hrvatskih zemalja BiH*, 519, nap. 65 (M. Perojević); A. Rački, *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, *Sušak* 1947, 88; A. Babić, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, 52 (= A. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, 142); R. Barbalić, *Pomorstvo Rijeke i Hrvatskog primorja*, *Pomorski zbornik*,

povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942–1962, tom 2, Zagreb 1962, 1539; M. Šunjić, *Trogirski izvještaji*, 139; Isti, *Bosna i Venecija*, 326, 336–337; M. Ančić, *Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije*, *Zgodovinski časopis* 44/4 (1990) 542–543; Isti, *Jajce*, 114–115; K. Pajorin, *Alcuni rapporti personali di Pier Paolo Vergerio in Ungheria*, *Convegno Internazionale di Studi: L'umanesimo latino in Ungheria*, Budapest 2005, 47, 49; Н. Исаиловић, *Акредитивно писмо краља Стефана Томаша за посланика Николу Тесту*, *ССА* 7 (2008) 181–183; А. Кнежевић, *Kratka povijest kralja bosanskih*, Sarajevo 2009, 270; Е. О. Филиповић, *Viteštvo u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 2009, 58–62 (magistarski rad u rukopisu); Ј. Беламарић, *Ostava srebrnog posuđa pronađena 1493. na putu prema Prosiku kraj Solina*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 36 (2012) 55–57, 60, dok. 2; О. Косановић, *Djelovanje frankapanskog vikara Senja viteza Nikole de Barnisa u Rijeci sredinom 15. stoljeća*, *Historijski zbornik* 67–1 (2014) 65–82; Isti, *Potknežin i vikar kao službenici knezova Krčkih u Senju*, 15, 18.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани топоними: **Сплит** (ГПБ 3) и **Јајце** (ГПБ 1–2).

Сењ/сењски (Сењ/сењски), 4 (ред у изворнику) – град у хрватском приморју. Од 1271. припадао је кнезовима Крчким (који су се од 1430. називали и Франкапанима или Франкопанима). Уз Крк и Модруш био је један од њихових главних породичних поседа. Краљ Матија Корвин им га је одузео 1469. године. У време Франкапана су градом, који је био епископско седиште и имао одређено комунално уређење, као представници сењских кнежева управљали поткнежини и викари.

Литература: О. Косановић, *Potknežin i vikar kao službenici knezova Krčkih u Senju*, 1–20.

Хвоиница (Фојница), 9–10 – варош у централној Босни, у Жупи Лепеници, око 20 км западно од Високог, односно око 25 km јужно од Зенице. Насеље се формирало као рударски, трговачки и занатски центар још пре средине XIV века, а први пут се помиње 1356. године. У околини Фојнице налазили су се рудници сребра, а читава област је била под влашћу босанских банова и краљева. Варош је чувала оближња тврђава Козоград, а основано се претпоставља да се овде налазила и ковница новца владара Босне, те можда и комора. Услед јачања

привреде, у Фојници су се формирале трговачке колоније (Дубровчана, Которана и других), а у периоду 1430–1450. управо се овде налазила највећа дубровачка колонија у читавој средњовековној Босни која је бројала преко 350 чланова. У насељу су се налазиле дућани занатлија, а у рударско-топионичарској делатности учествовали су и домаћи људи. Трговало се углавном племенитим металима и увозним тканинама, али и другим занатским производима (накитом, разним одевним предметима од коже и крзна) и храном. Упркос делимичном повлачењу страних трговаца од 50-их година XV века, Фојница је и у раном османском периоду била значајно насеље.

Литература: Д. Ковачевић, *Гдје је била ковница новца босанских владара?*, Годишњак Историског друштва БиХ 4 (1952) 269–276. (= Иста, *Градски живот*, 439–447); D. Kovačević-Kojić, *Fojnica u srednjem vijeku*, у: Fojnica, Fojnica–Sarajevo 1987, 35–61 (= Иста, *Градски живот*, 103–139); А. Аличић, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/1469. godine*, Mostar 2008, 45; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља* (ред. С. Мишић), Београд 2010, 309 (Е. Миљковић, са старијом литературом).

Врандџк (Врандук), 17 – средњовековни утврђени град на узвишењу изнад леве обале реке Босне, у Жупи Брод. Налази се у истоименом насељу око 15 км северно од Зенице. Заједно са Добором и Добојем био је једна од најважнијих тврђава којом се штитила долина Босне и средишњи део босанске државе око Високог, Какња и Вареша. Помиње се од марта 1410. године, а током августа 1430. у његовом подграђу је боравио Твртко II. Неколико година касније заузео га је противкраљ Радивој Остојић, а њему га је 1434. преотео славонски бан Матко Таловац, који је дошао у помоћ краљу Твртку II. Познато је да је град био у рукама краља Томаша у првим годинама његове владавине, јер је у њему издао две повеље – даровницу синовима Иваниша Драгишића (1446) и уговор са кнезом Николом Трогиранином (1449). Након јуна 1449. Радивој Остојић се опет помиње као поседник и кнез Врандука који остаје у његовим рукама све до пада Босне. Турци су и овај град укључили у своје „Босанско краљевство“ које је егзистирало 60-их и 70-их година XV века, на челу са Матијом Сабанчићем и Матијом Војсалићем.

Литература: Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, Sarajevo 1982, 125; S. Jalimam, *Vranduk*, Zenica 2004; А. Аличић, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/1469*, 191–193; *Лексикон градова и тргова*, 75 (Ј. Мргић, са старијом литературом).

Neven Isailović
Aleksandra Fostikov
Institut d'Histoire
Belgrade

**CONTRAT CONCLU ENTRE LE ROI STEFAN TOMAŠ ET
LE KNEZ NIKOLA TROGIRANIN
AU SUJET D'UN COMMERCE MENE EN COMMUN**

Branduk, 1449, février 3

Résumé

Ce travail analyse un contrat conclu entre le roi de Bosnie Stefan Tomaš et le knez Nikola Trogiranin au sujet d'une entreprise commune, à savoir la pratique d'un commerce sur le territoire de Bosnie et de Dalmatie. Les deux parties ont investi 10000 ducats chacune, la part du roi ayant été versée en argent. Il est prévu que ce fonds sera utilisé durant cinq ans, et que ces moyens serviront à commercer «au quatre points cardinaux». Nikola est tenu d'assurer l'entretien d'étapes-échoppes situées à Split, Fojnica et Jajce, alors que le roi s'engage à fournir à Tomas des lieux d'hébergement ou étapes en Bosnie, là où ce dernier en aura besoin. Tomaš peut s'approvisionner dans lesdites étapes, à charge de paiements réguliers, et Nikola en argent venant de Bosnie contre paiement content en ducats, ce qui lui confère pratiquement le droit d'acheteur prioritaire - préemption. Les bénéfices et les pertes résultant de cette entreprise commune seront partagés à part égales, si ce n'est que Tomas couvrira toutes les pertes qui surviendrait éventuellement en Bosnie, sauf si elles ont été provoquées par la «force turque». Ce travail attire l'attention sur une erreur flagrante des éditeurs précédents (la mention de 6000 au lieu de 10000 ducats) qui a été régulièrement reprise jusque dans la littérature historiographique contemporaine.

Mots-clés: Stefan Tomaš, knez Nikola Trogiranin, Bosna, Split, Fojnica, Jajce, Branduk, commerce, contrat, 1449.